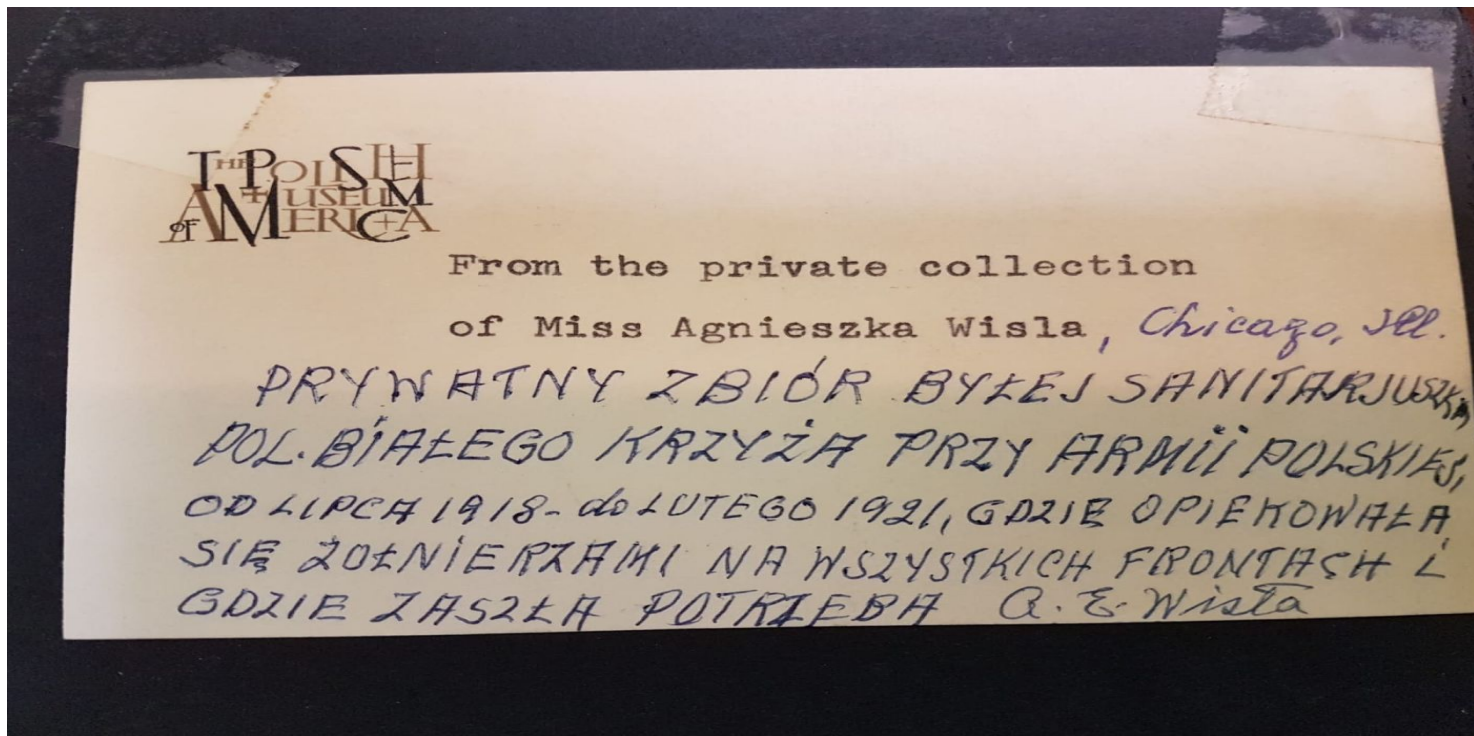


# Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/emigracja/57573,Dwie-tony-polskiej-historii-przyplyna-do-Ojczyzny.html>



Fot. IPN

## WYDARZENIE

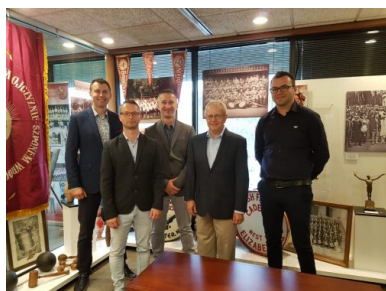
### Dwie tony polskiej historii przypłyną do Ojczyzny

Autor: MARIUSZ JOŃCZYK 04.12.2019

Czy można określić wagę polskiej historii? Okazuje się, że w przypadku Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce można, jako masę całkowitą wpisaną do dokumentacji transportowej „Shipping Instructions” – wynosi ona 2 tony.

## **Olbrzymia wartość**

Wartość przekazanych archiwaliów jest olbrzymia i znacząco przewyższa ich wagę. To bezcenny i unikatowy zbiór, przedstawiający historię Polonii Amerykańskiej i jej wkładu w dążenia niepodległościowe. Jest świadectwem ponad stuletniej działalności Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce, które poprzez popularyzację różnych dyscyplin sportowych na początku głównie ćwiczeń gimnastycznych, promowanie kultury oraz budowanie świadomości narodowej przygotowywało młodych ludzi do walki o niepodległość ojczyzny. Zakładano, że jeśli pojawi się szansa na odzyskanie przez Polskę niepodległości, to do walki powinni stanąć ludzie przygotowani fizycznie i świadomi narodo. Przekazany zbiór jest nieznan bliżej opinii publicznej, w większości nigdy nie był udostępniany, opisywany i badany przez historyków. Wyjątkowość tych materiałów wynika również z faktu, że zgromadzono tu wiele dokumentów o charakterze osobistym, na przykład: pamiętniki, albumy ze zdjęciami, pojedyncze fotografie zawierające odręczne dedykacje i podpisy, stare zdjęcia przedstawiające twarze i sylwetki postaci znanych i zasłużonych dla polskiej wolności (tj. Ignacy Jan Paderewski, gen. Józef Haller, marszałek Ferdynand Foch, Teofil Antoni Starzyński) jak również wielu anonimowych rodaków, którzy poświęcali się dla ojczyzny. W kolekcji znajdują się również stare filmy z okresu dwudziestolecia międzywojennego, na których możemy zobaczyć nieistniejące już budynki, widoki ulic i placów przedwojennej Polski.



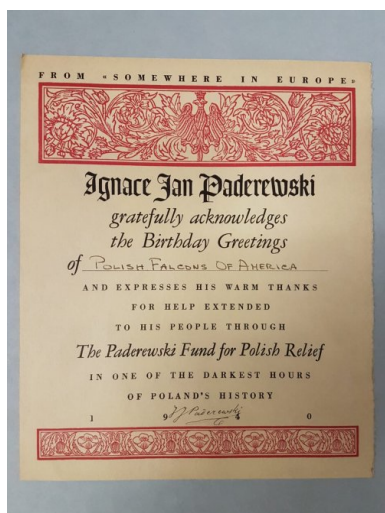
**25 sierpnia 2019 r.**  
**czterooosobowa delegacja**  
**Instytutu Pamięci Narodowej**  
**przybyła do siedziby Związku**  
**Sokolstwa Polskiego w**  
**Pittsburghu, celem realizacji**  
**postanowień umowy o**  
**współpracy zawartej przez**  
**kierownictwo obu instytucji. Fot.**  
**IPN**

## Kierownictwo IPN w Pittsburghu

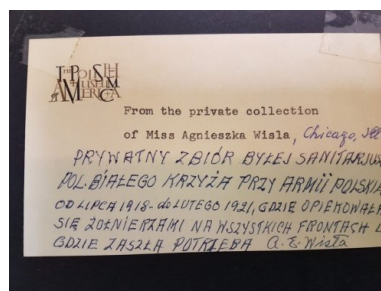
Początkiem tego niezwykłego wydarzenia, jakim można bez wątpienia określić fakt przejęcia zbioru Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce były rozmowy, które odbyły się w marcu b.r. podczas wizyty kierownictwa IPN w Pittsburghu. Ustalono wówczas koncepcję i możliwe formy współpracy pomiędzy obiema instytucjami. Nakreślono również wstępny projekt umowy na mocy, której Archiwum IPN miało przejąć i włączyć do swojego zasobu zbiory wytworzone i zgromadzone przez ZSP w Ameryce. Jednocześnie Instytut zobowiązał się spakować, zabezpieczyć i zorganizować transport tych materiałów do Polski. W Archiwum IPN zbiór ma zostać zewidencjonowany, opracowany i zdigitalizowany, a kopie cyfrowe będą przekazane ZSP w Ameryce. Umowa została podpisana pomiędzy Prezesem Sokolstwa Polskiego w Ameryce Timothy L. Kuzmą a Prezesem Instytutu Pamięci Narodowej Jarosławem Szarkiem w dniu 9 czerwca 2019 roku w Niagara on the Lake. Miejsce podpisania umowy nie było przypadkowe, gdyż ponad 100 lat temu, w tym kanadyjskim miasteczku na granicy ze Stanami Zjednoczonymi w latach 1917-1919 znajdował się obóz szkoleniowy dla ponad 22 tysięcy polskich ochotników do powstającej Armii Polskiej we Francji.



Fot. IPN



Fot. IPN



Fot. IPN

## Wydarzenie bez precedensu

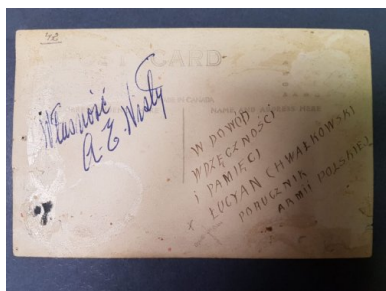
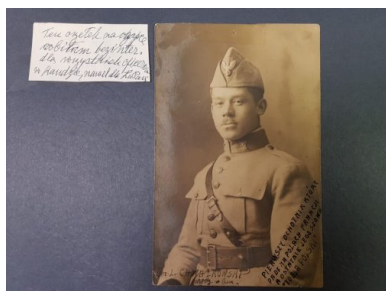
Decyzja Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce o przekazaniu całego swojego archiwum do Instytutu Pamięci Narodowej jest wydarzeniem bez precedensu. To pierwszy przypadek przejęcia przez Instytut całości tak dużego, ważnego i niezwykle cennego zbioru.

To bezcenny i unikatowy zbiór, przedstawiający historię Polonii Amerykańskiej i jej wkładu w dążenia niepodległościowe. Jest świadectwem ponad stuletniej działalności Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce.

Realizacja całego przedsięwzięcia została rozpoczęta jeszcze w Polsce od przygotowania i zamówienia materiałów niezbędnych do właściwego zabezpieczenia archiwaliów i organizacji wszystkiego, co wiązało się z transportem, m.in.: zamówienie kontenera, transport do miejsca załadunku, fracht morski, spedycja i transport do siedziby AIPN.

Kolejnym etapem było oddelegowanie do siedziby *Polish Falcons* w Pittsburghu czteroosobowego zespołu pracowników AIPN, których zadaniem było przygotowanie i wysłanie archiwum do Polski. Ze względu na specyficzne warunki lokalowe (wąskie przejścia, małe odstępy między regałami, meble) oraz dużą ilość różnorodnej dokumentacji, rozproszonej po całej powierzchni magazynowej, prace porządkowe i zabezpieczające nie należały do najłatwiejszych. Dodatkowym problemem był brak przestrzeni w magazynach, który wymuszał przeniesienie części prac na korytarz.

Archiwalia przygotowywane do transportu posiadały różną formę fizyczną, m.in: dokumentacja aktowa, zdjęcia, negatywy na szkle, slajdy, mikrofilmy, filmy na taśmie 35mm, kasety VHS, mundury, sztandary, odznaczenia i medale, obrazy oraz inne artefakty takie jak: maszyna do pisania, czytnik do mikrofilmów czy oryginalne matryce Przewodnika Gimnastycznego "Sokół". Tak różnorodny materiał wymagał odpowiedniego zabezpieczenia, co miało bezpośrednie przełożenie na ilość materiałów wykorzystanych w tym celu: 350 mb folii bąbelkowej, ponad 700 mb folii stretch, ok. 1,5 km taśmy pakowej. Użyto ponad 120 pudeł archiwalnych i transportowych w różnych rozmiarach. Całość zapakowano do 10 dużych pudeł zintegrowanych z paletą i załadowano do kontenera.



## Charakterystyka zasobu

Pośród przygotowanych do transportu materiałów na szczególną uwagę zasługują:

- materiały organizacyjne Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce, m.in.: dokumenty władz związku, instrukcje organów centralnych i terenowych, poszczególnych gniazd sokolich, sprawozdania, protokoły posiedzeń, listy członków, raporty finansowe, zdjęcia;
- pamiętniki i albumy z narodowych zjazdów Sokolstwa Polskiego w Ameryce, księgi pamiątkowe poszczególnych gniazd, sztandary, odznaczenia i medale członków ZSP;
- pokaźny zbiór prasy, publikacji zwartych i wydawnictw seryjnych wydawanych przez ZSP na przełomie XIX i XX w., a także różne gazety, książki i broszury polonijne;

Miejsce podpisania umowy nie było przypadkowe, gdyż ponad 100 lat temu, w tym kanadyjskim miasteczku na granicy ze Stanami Zjednoczonymi w latach 1917-1919 znajdował się obóz szkoleniowy dla ponad 22 tysięcy polskich ochotników do powstającej Armii Polskiej we Francji.

- korespondencja z różnymi organizacjami polonijnymi działającymi na emigracji, placówkami dyplomatycznymi, a także polskimi i amerykańskimi instytucjami państwowymi; ze znanymi działaczami reprezentującymi świat polityki, handlu czy kultury, m.in. odręczny listy I. J. Paderewskiego, T. A. Starzyńskiego czy list podpisany przez H. Paderewską oraz osobami nieznanymi opisującymi codzienne, zwyczajne problemy.
- kolekcja fotografii luźnych, wśród, których można wyodrębnić zdjęcia dotyczące ważnych wydarzeń w życiu



ZSP w Ameryce; fotografie członków i sympatyków Sokolstwa, portrety postaci znanych i anonimowych z odręcznymi dedykacjami i podpisami, m.in. I. J. Paderewskiego, gen. Hallera, Jerzego Pułaskiego. Zdjęcia związane z życiem Polonii czy obrazy przywiezione ze sobą z kraju, jako pamiątki rodzinne.

- zbiór filmów, a w nim m.in., takie pozycje jak:

*Polish Falcons Mother Glory* – obraz historyczny z okazji 15-tej rocznicy rekrutacji polskich ochotników do Armii Polskiej we Francji w Niagara on the Lake w 1917 r. Prezentuje warunki życia rekrutów, żołnierskie musztry, ćwiczenia oraz czas wolny.

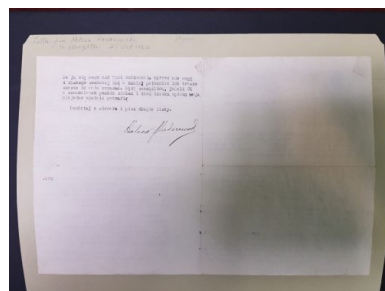
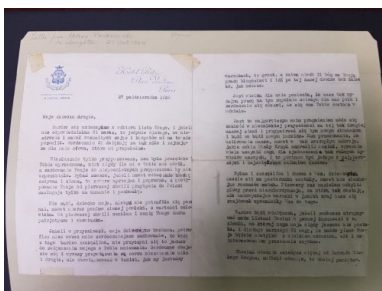
*First Falcon Excursion to Poland 1925* – film przedstawiający członków Sokolstwa podczas podróży po Polsce w 1925 roku, statek „Warszawianka” na pełnym morzu, przybycie do Gdyni, port i całe wybrzeże, a następnie miasta Bydgoszcz, Katowice, Poznań, Kraków, Jasną Górę i Warszawę. Prawdopodobnie operatorem kamery był Gustaw Kryński, późniejszy żołnierz AK ps. „Kapitan”.

*Field Meet President Mościcki and Mrs. Wilson at city of Poznan* – film ze spotkania prezydenta RP Ignacego Mościckiego z wdową po prezydencie Stanów Zjednoczonych panią Edith Wilson podczas odsłonięcia pomnika Woodrowa Wilsona w lipcu 1931r., w Poznaniu.

- mundury m.in. Agnieszki Wisły sanitariuszki Polskiego Białego Krzyża oraz polskich ochotników z Ameryki, żołnierzy Błękitnej Armii zwanej tak od koloru mundurów;

- karty rejestracyjne młodzieży Sokolstwa Polskiego w Ameryce oraz deklaracje ochotników wstępujących w szeregi Pierwszego Pułku Sokolego;

- spuścizny członków Sokolstwa i osób prywatnych, m.in.: Teofila Antoniego Starzyńskiego (1878-1952) pułkownika Wojska Polskiego oraz wieloletniego prezesa ZSP, Agnieszki Wisły (1887-1980) działaczki niepodległościowej, organizatorki akcji rekrutacyjnej do Armii Polskiej we Francji i sanitariuszki Polskiego Białego Krzyża, Artura Leonarda Waldo (1896-1985) działacza polonijnego, historyka i publicysty, Gustawa Pieprznego (1894=1970) głównego instruktora polskich Sokołów w Ameryce, Tadeusza Żółkiewicza harcmistrza ZNP w Pensylwanii. Wśród tej dokumentacji znajduje się pośmiertny awans wojskowy T. A. Starzyńskiego, kopia Memoriału wręconego prezydentowi Stanów Zjednoczonych Thomasowi Woodrow Wilsonowi w roku 1915, pióro, zegarek, papierośnica z dedykacją, pamiątki, listy, albumy ze zdjęciami, zdjęcia, obrazy, książki, medale i odznaczenia.



Fot. IPN

Fot. IPN

Wymienione materiały to archiwalia, które zostały zauważone i odnotowane podczas zabezpieczania archiwum Związku Sokolstwa Polskiego w Ameryce na czas transportu do Polski. Stanowią tylko namiastkę tego, co zostanie odkryte podczas ewidencjonowania i opracowywania całego zbioru w Archiwum IPN. Niektóre z przekazanych archiwaliów mają ponad sto lat i będą stanowiły nieocenione źródło badań dla historyków i badaczy zajmujących się historią Polonii w Ameryce oraz jej wkładu w walkę o niepodległość Polski. Wysiłek Polonii, która emigrując z kraju w poszukiwaniu stabilizacji życia, pracy i spokoju, nigdy nie przestała myśleć o ojczyźnie i marzyła o jej wolności, jest w Polsce wciąż mało znany i niedoceniany. Pragnienie upowszechnienia wiedzy na ten temat oraz popularyzacja historii Sokoła i Polaków w Ameryce było jednym z głównych powodów przekazania unikatowego zbioru Sokolstwa Polskiego w Ameryce do zasobu Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

**COFNIJ SIĘ**